

Наталя Поплавська, д.ф.н. (Тернопіль)

Універсальність жанрово-стильової динаміки української діаспорної прози

(Мацько В.П. Українська еміграційна проза ХХ століття: Монографія. – Хмельницький: ПП Дереза І.Ж., 2009. – 388 с.)

Визначною літературознавчою подією на наукових видноколах сьогодення стала праця Віталія Мацька про українську діаспорну прозу минулого віку. І хоча центральне місце в книжці присвячено концептуальному осягненню художніх моделей людини та світу через широке розкриття жанрово-стильової динаміки прози, а все ж її універсальність впадає у вічі. Насамперед, науковим осмисленням, прочитанням, потрактуванням творчого спадку великої кількості еміграційних письменників: вперше об'єктом спеціального вивчення стала і хрестоматійна, й нехрестоматійна проза таких авторів, як В.Винниченко, Т.Осьмачка, Віра Вовк, В.Барка, Е.Андієвська, Л.Коваленко-Івченко, М.Понеділок, О.Грибінський, Діма (Діамара Ходимчук), Ф.Одрач, С.Любомирський, Ольга Мак, В.Бендер, Леся Богуславець, С.Риндик, С.Кузьменко, Д.Гуменна, О.Смотрич, В.Дацей, К.Ірод, З.Дончук (за нашими підрахунками понад 25 авторів). Без перебільшення скажемо, що рецензована монографія стала першим науковим дослідженням, де застосовано концептуальний підхід до аналізу прози українського зарубіжжя ХХ століття, розкрито антропологічний характер художнього моделювання людини та світу, зібрано й опрацьовано великий архівний, художній матеріал із літератури української діаспори, обґрунтовано специфіку розвитку означеної прози від неоромантизму до постмодернізму.

Безумовно, в такому ракурсі наукова проблема донині не лише не вивчалася, а навіть не ставилася. На загал, у вітчизняному літературознавстві спроби осмислення такої літератури зводилися до тлумачення її як соціально-культурного феномена. До того ж навіть у такому вигляді наукова проблема концептуального дослідження світу і людини в ньому не відображала характеру діаспорної літератури як складової

культурної цілісності нашого народу. Для більш широкого загалення, висвітлення означеної проблеми В.П.Мацько залучає рідкісні матеріали, що стали основою дослідження. Вони знайдені у приватних колекціях, деякі з них надіслані автору членами українських осередків Австралії, США, Канади, Румунії, Словаччини. Під час написання монографії використано й особисте листування автора з Г.Костюком, О.Ізарським, М.Ласло-Куцюк, М.Мушинкою, Д.Нитченком, Дімою (Діамарою Ходимчук), Лесею Богуславець, Ольгою Мак, В.Дачеєм, О.Гай-Головком, С.Кузьменко, Ганною Черін, О.Смотричем. Що стосується оцінки останнього, то автор констатує: «О.Смотрич одразу ж ввійшов у літературу як модерніст-новатор, майстер психологічного малюнка, екзистенційного прозописьма. Він заакцентує на насильстві людини над людиною, порушує одвічну тему життя і смерті, миру і війни, моральності та аморальності. Прозаїк вдається до різновекторності художніх пошуків у плані оновлення новели. Така оновленість помітна на широкому тлі літературних явищ і культурних процесів, що відбувалися в Європі, і, не меншою мірою, в контексті ідейних та художніх пошуків кожного з митців-експериментаторів МУРу» (с.64).

Певна річ, у книжці не обійшлося й без курйозів. Властиво йдеться про механічні помилки. Вони незначні. А все ж... на сторінці 81 у слові «останні» відсутнє подвоєння приголосних, а на 105 сторінці замість антропоніму закралося слово «антагонізм» (тут очевидно каверзну справу «підсунув» комп'ютер). На 227 сторінці у прізвищі І.Франка також закралася зайва буква. І в цьому, безперечно, немає вини автора. То є недоглядом друкарні, її коректора. Монографія видана тиражем 500 примірників. Безперечно, постане на часі друге видання, бо така фундаментальна праця потрібна не лише українським читачам, а й дослідникам красного слова в далекому і ближньому зарубіжжі – всюди, де замешкали наші земляки. Відтак зазначені коректорські помилки, сподіваємося, автором будуть виправлені.

Разом з тим завважимо, що книжка належно структурована, містить відповідний науковий апарат. У першому розділі «Художні моделі людини і світу в контексті стильової динаміки української діаспорної прози ХХ століття»

проаналізовано стан дослідження проблеми, охарактеризовано антропоцентризм і ліричні доміанти неоромантичної прози, розкрито психоаналітичні візії модерної прози й екзистенційний вимір прозової творчості МУРу, досліджено полістилізм діаспорної модерної прози в контексті наукового дослідження. У другому розділі «Пріоритетні жанрові модуси в діаспорній прозі ХХ століття» здійснено аналіз націєрозповідної моделі діаспорної романістики, семантичної редуції жанрового змісту малої прози, розкрито історичний та публіцистичний дискурси як опозиційні полюси у розвитку повістевих жанрів, досліджено оновлену модель фольклорної складової у жанрах «фікційної літератури», охарактеризовано дифузії жанру і стилю в ліричній та орнаментальній прозі. Розділ третій «Засоби втілення проблеми «людина і світ» в українській діаспорній прозі» присвячений характеристиці мовного світу письменників українського зарубіжжя. Обґрунтовується актуалізація ідеї синтезу мистецтв у контексті модерністської світоглядної доміанти української діаспорної прози. У підрозділі «Макро- і мікрометафоризація мови і мовлення» В.Мацько здійснює аналіз проблем, пов'язаних з естетичним єднанням, вираженим метафорою; таке єднання існує між читачем і текстом, тобто суб'єктом і об'єктом.

Заакцентовано, що індивідуальна мовотворча діяльність письменника посідає помітне місце в загальномовній практиці. Тріаду «людина – довкілля – світ» письменники моделюють завдяки образному слову, розвиненій творчій уяві. У такий спосіб автор приходять до висновку, що «в різножанрових творах діаспорні письменники моделюють світ людини, що прямо залежить від обставин, умов, у які потрапляє особистість. Остання, побудувавши світ у собі, одержує можливість знайти його за межами себе. Ця можливість постійно перебуває в «напрузі», конфліктах, у протистоянні добра та зла, правди і кривди, життя й смерті» (с.274) Себто людина «прагне вибудувати свій світ відповідно до гармонії з природою, намагається пояснити, сприйняти довкілля через власне «Я». На цьому шляху зустрічається чимало онтологічних, аксіологічних перешкод, відтак оприявнюється багатовекторність мотивацій людської поведінки» (с.357).

На підставі аналізу художніх творів автор монографії ґрунтовно розкриває тенденції синтезу в прозі українського зарубіжжя ХХ століття, що атрибутують взаємозбагачення різних моделей художньої практики, самовизначення, виділення різноманітних видів мистецтв. Власне синтетичний, літературно-малярський хист явили В.Винниченко, Ф.Одрач, В.Домонтович, Ю.Косач, Віра Вовк (Селянська), Емма Андіївська, Ю.Тарнавський від прямого називання виду мистецтва до опосередкованого, метафізичного, метафоричного. В описах природи, музики вони втілили образ рідного краю, України, акорди душі народу.

На нашу думку, введення в науковий обіг нових даних про функціонування української прози за межами батьківщини, аналіз дискурсивної практики багатьох письменників, дослідження найвагомійших творів у повному обсязі розкриває цілісну картину розвитку національної літератури впродовж ХХ століття, відкриває нові, призабуті імена в історії вітчизняної культури, окреслює маловідомі штрихи до життєдіяльності, духовно-національних пошуків українських літераторів поза Україною, які своєю творчістю висвітлювали сутність світу і людини в ньому. Безперечно, рецензована монографія спрямована саме на розбудову, збагачення історії української літератури новітньої доби. Здійснений аналіз, характеристика художнього світу повніше атрибує осяжність і глибину проблем вітчизняної історії літератури, характер наукових сил, що сприяє їх розв'язанню, заповнює наявні «білі плями» в історії літератури, зокрема, новітньої доби.

Фактичний матеріал, теоретичні положення, висновки монографії В.П.Мацька можуть бути використані не лише в подальших літературознавчих студіях для відтворення повноти літературного процесу минулого віку, а й у курсах лекцій з історії української літератури, спецкурсах і спецсемінарах, підготовці підручників і посібників із теорії та історії української літератури, в процесі майбутніх історико-літературних та теоретичних досліджень прози не лише минулого віку, а й інших епох. Матеріали також можуть бути використані й культурологами, філософами, істориками, педагогами, викладачами шкіл і вузів, студентами та учнями.